

LETTEREN
HUIS

Gids voor onderzoek op de collectie van het Letterenhuis

Inleiding

Het Letterenhuis verzamelt, bewaart en ontsluit het Vlaamse literaire erfgoed van eind 18de eeuw tot nu en is op die manier het 'literaire geheugen van Vlaanderen'. De collectie van het Letterenhuis is historisch ontstaan vanuit een breed verzamelgebied dat zich in haar verwerving richtte op verschillende aspecten van het 'Vlaamse culturele leven'. Hierdoor bevat de huidige collectie rijk en gevarieerd materiaal: brieven, manuscripten, typoscripten, foto's, krantenknipsels, beelden, affiches, en dat alles binnen disciplines zoals literatuur, muziek, theater, kunst en Vlaamse Beweging. Tegenwoordig ligt de focus in verwerving vooral op het archief, zowel papier als digitaal, van Vlaamse schrijvers, van personen en organisaties die actief zijn binnen de Vlaamse literatuur en het boekbedrijf, zoals vertalers, tijdschriften, illustratoren, theatermakers en uitgeverijen.

De collectie biedt onmisbaar bronnenmateriaal – zowel in papieren vorm als digitaal – voor onderzoek in onder andere de taal- en letterkunde, geschiedenis, theaterwetenschappen, kunstwetenschappen en archief- en educatieve studies. Er zijn tal van manieren om de collectie van het Letterenhuis te benaderen, per type materiaal of genre of vanuit een specifieke onderzoeksfocus (genderstudies, receptiegeschiedenis). In dit document presenteren we een gids voor wie onderzoek op de collectie van het Letterenhuis wil verrichten. Dit overzicht is niet exhaustief. Elk archief heeft grote en kleine verhalen te vertellen en voor elke onderzoeksfocus zijn tal van voorbeelden te bedenken. We bieden een aanzet aan, om de diversiteit aan onderzoeksmogelijkheden te tonen. De databank Agrippa, waarin het archief van het Letterenhuis wordt ontsloten, geeft alvast zicht op de uitgebreide collectie die het Letterenhuis bezit: <https://anet.be/desktop/letterenhuis>

Stages en rondleidingen

Het Letterenhuis biedt verschillende stages aan die tot een scriptieonderwerp kunnen leiden. Stagiaires kunnen bijvoorbeeld een archief inventariseren, verwerken en digitaliseren, of een educatief project met de collectie van het Letterenhuis opstarten. Op aanvraag kan het Letterenhuis een depotrondleiding voor studenten en docenten organiseren om kennis te maken met de collectie.

Contact

Voor de raadpleging van archiefmateriaal is vaak toestemming van de archiefvormers of van de erven nodig. Als je geïnteresseerd bent in één van onderstaande onderwerpen, of een afgebakend scriptieonderwerp wil vastleggen, neem dan contact op met het Letterenhuis:

johanna.ferket@antwerpen.be

+32 (3) 222 93 27

+32 (4) 89 91 04 75

1. Periodes uit de (literatuur)geschiedenis

a. Literatuur in context

Het Letterenhuis bewaart archieven vanaf het einde van de 18de eeuw tot heden. De collectie biedt onder andere inzicht in de evolutie van de Vlaamse Beweging vanaf de 19de eeuw, het oorlogsleed tijdens de Eerste Wereldoorlog, de economische crisis tijdens het interbellum, literatuur tijdens de Tweede Wereldoorlog, avant-garde na de oorlog en het hedendaags literaire klimaat.

Binnen de verschillende periodes in de Vlaamse literatuurgeschiedenis zijn talrijke invalshoeken mogelijk, die steeds gerelateerd zijn aan het maatschappelijke en culturele leven in een bepaalde periode. Een mogelijk onderzoeksthema binnen deze periodisering is het oorlogsverleden (Eerste en Tweede Wereldoorlog), met thema's zoals collaboratie, repressie en verzet, in de Vlaamse literatuur aan de hand van dagboeken, brieven of literaire werken in de archieven van bijvoorbeeld Jozef Simons (1888-1948), Filip de Pillecyn (1891-1962), Hugo Claus (1929-2008), Achilles Mussche (1896-1974), Nic Bal (1916-1999) en vele anderen.

Een mogelijkheid is onderzoek verrichten naar het activisme van Vlaamse auteurs, bijvoorbeeld tijdens de Eerste Wereldoorlog. Een aanknopingspunt is bijvoorbeeld het archief van Gustaaf Vermeersch (1877–1924) of dat van Emmanuel de Bom (1868-1953). Jarenlang was De Bom Antwerps correspondent voor *NRC* én hij werkte in de jaren twintig voor *De Volksgazet*. In 1919 werd De Bom uit zijn ambt als hoofdbibliothecaris ontzet vanwege activistische voorkeuren omdat hij een petitie had getekend voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Maar is dat wel het hele verhaal? Dit onderwerp kan worden bestudeerd aan de hand van het archief van Emmanuel de Bom (briefwisselingen, documentatie over zijn loopbaan als (hoofd)bibliothecaris bij de Stad Antwerpen) in het Letterenhuis, eventueel aangevuld met archiefmateriaal uit het Felixarchief.

Ook kan het Belgische koloniale verleden, of de verwerking ervan in de Vlaamse literatuur worden bestudeerd aan de hand van de archieven van onder andere Cyriel Buysse (1859-1932), Gerard Walschap (1898-1989), Alfons Walschap (1903-1938), Jef de Pillecyn (1883-1956), Frans Dille (1909-1999), Piet van Aken (1920-1984), Tone Brulin (1926-2019), Jef Geeraerts (1930-2015), Mireille Cottenjé (1933-2006), Koen Peeters (1959) en vele anderen.

b. Literatuurvernieuwing

De collectie van het Letterenhuis geeft ook zicht op de literatuurvernieuwingen en -veranderingen (stijl, thematiek, vorm) door de tijd heen. Zo is er onderzoek mogelijk naar de Van Nu en Straks-generatie aan de hand van de archieven van bijvoorbeeld Emmanuel De Bom (1868-1953) of August Vermeylen (1872-1945), de romanvernieuwing, avant-garde, in de jaren zestig en zeventig aan de hand van bijvoorbeeld het archief van Ivo Michiels (1923-2012), of onderzoek naar het ontstaan en de literatuuropvattingen van de pink poets (1972-1982) aan de hand van het archief van bijvoorbeeld Patrick Conrad (1945) of Nic van Bruggen (1938-1991)

2. Naar type

a. Briefwisseling (literair netwerk)

De uitgebreide brievencollectie van het Letterenhuis werpt licht op de contacten tussen auteurs, de contacten tussen auteurs en kunstenaars en de netwerken die er in een bepaalde periode bestonden. De mogelijkheden hier zijn zeer uitgebreid. Mogelijke onderzoeksthema's zijn:

- Analyse van literaire netwerken uit een bepaalde periode, bijvoorbeeld aan de hand van het archief van Frans Dille (1909-1999), Karel van de Woestijne (1878-1929), Paul van Ostaijen (1896-1928), en vele andere.
- Correspondentie van Emmanuel de Bom (1868-1953) met zijn buitenlandse contacten/vertalers, bijvoorbeeld met Gerhart Hauptmann (1862-1946) over De Boms vertaling van het toneelstuk *Dorothea Angermann*, of met de Boms Duitse vertaler Franz Dülberg (1873-1934)
- Correspondentie van Stijn Streuvels (1871-1969) met andere schrijvers, bijvoorbeeld August Vermeylen (1872-1945) of Ernest Claes (1885-1968), en met zijn (internationale) uitgevers (bijvoorbeeld L.J. Veen). Deze briefwisseling biedt inzicht in het ontstaan en de ontvangst van Streuvels' literaire werk, zijn poëtische opvattingen en zijn meningen over het werk van andere auteurs en kunstenaars.
- Correspondentie van Hubert Lampo (1920-2006) met buitenlandse correspondenten.
- Uitgebreide correspondentie van Lode Baekelmans (1879-1965) met buitenlandse contacten, literatoren enz.
- Correspondenties tussen auteurs en kunstenaars, bijvoorbeeld aan de hand van het archief van Jos Léonard (1892-1957)

b. Kunst en vormgeving

In het Letterenhuis is een uitgebreide kunstcollectie aanwezig: tekeningen, schilderijen, bustes, medaillons van en door schrijvers en duizenden affiches. Daarnaast bewaart het Letterenhuis ook archieven van verschillende kunstenaars. Dit leent zich tot contextueel en kunsthistorisch onderzoek:

- Analyse van het werk van een kunstenaar, aan de hand van bijvoorbeeld het archief van Frans Mertens (1908-1993), Willy Kreitz (1903-1982), Jos Hendrickx (1906-1971), Frans Dille (1909-1999).
- Schrijversportretten: de collectie beelden van het Letterenhuis, aangevuld met ontwerpen voor stand- en borstbeelden en archiefmateriaal, is een mooi startpunt voor onderzoek naar de representatie van schrijvers in de publieke ruimte.
- Geschiedenis van grafisch ontwerp middels de affichedecollectie, of aan de hand van archieven van grafisch ontwerpers, bijvoorbeeld Jos Léonard (1892-1957), Martha van Coppenolle (1912-2004), Rob Buytaert (1936), Julian Key (1930-1999) of Luk Mestdagh (1942-2014).

- Theaterkostuumontwerp uit een bepaalde periode, bijvoorbeeld aan de hand van het archief van Lon Landau (1910-1945); hij deed het kostuumontwerp voor de KNS in de jaren dertig.
- Kunstgeschiedenis middels het archief van Jos Léonard (1892-1957); hij was belangrijk voor de kunst in Mortsels en de kring rond Paul van Ostaijen, of aan de hand van het archief van Jakob Smits (1855-1928); uit zijn uitgebreide correspondentie blijkt onder andere zijn visie op zijn werk en op de verhouding van zijn werk tot dat van tijdgenoten.
- Boekillustraties: het Letterenhuis bewaart (ontwerpen van) illustraties en bovendien komt het onderwerp vaak voor in schrijversarchieven (briefwisseling, voorstellen enz.). Voorbeelden van dergelijke archieven: Stijn Streuvels (1871-1969) en Gustaaf Christian de Bruyne (1914-1981)
- Kunstkritiek/receptie: het Letterenhuis bewaart verschillende grote archieven van personen die over (eigentijdse) kunst schreven. Deze archieven werpen licht op de netwerken en contacten van kunstenaars en critici, op de geschiedenis van de kunstkritiek in België en op de manier waarop buitenlandse kunstenaars bekendheid verwierven in België. Belangrijke archieven op dat vlak zijn onder andere die van Michel Seuphor (1901-1999), Maurits Bilcke (1913-1993) André de Ridder (1888-1961), Frans Mertens (1908-1993) en Arthur Henry Cornette (1880-1945).

c. Muziekarchief

Met de muziekarchieven van het Letterenhuis kan onderzoek worden verricht naar de Vlaamse muziekgeschiedenis of naar populaire muziek uit een specifieke periode. Verder kan er worden gekozen voor een analyse van een of meerdere liedteksten of van een album. Bovendien kunnen muziekarchieven inzicht geven in de opvoeringspraktijk, aan de hand van programma's en dagboeken. Enkele archieven als voorbeeld:

- Archief van August de Boeck (1865-1937)
- Archief van Emiel Buskens (1879-1948)
- Archief van Will Ferdy (1927)
- Archief van Ké Riema (1914-2013), tekstschrijfster van onder andere Will Tura, La Esterella, Ann Christy, Louis Neefs en vele anderen

d. Theater

Het Letterenhuis bewaart veel archieven over theater. De mogelijkheden voor een scriptieonderwerp zijn divers. Hieronder volgen enkele voorbeelden:

- Vernieuwers van het Vlaamse theater, bijvoorbeeld Tone Brulin (1926-2019)
- Vlaamse theatermakers in het buitenland, bijvoorbeeld Fred Engelen (1912-1967) en Tine Balder (1924), Tone Brulin (1926-2019)
- Theaterpedagogie, bijvoorbeeld Herman Teirlinck (1879-1967), Fred Engelen (1912-1967)
- Ontstaansgeschiedenis (tekstgenese) van een toneelstuk:
  - Archief van Jan Bruylants [Jr.] (1871-1928)
  - Archief van Fred Germonprez (1914-2001)

- Archief van Herwig Hensen (1917-1989)
- Archief van Paul Koeck (1940)
- Archief van August Monet (1875-1958)
- Archief van Herman Teirlinck (1879-1967)
- Archief van Piet Sterckx (1925-1987)
- Archief van Anton van de Velde (1895-1983)
- Archief van Kamiel Vanhole (1954-2008)
- Archief van Eriek Verpale (1952-2015)
- Archief van Chris Yperman (1935-2015)
- De ontstaansgeschiedenis ('maakproces') of de receptie van een theatervoorstelling/operavorstelling aan de hand van regieboeken, foto's, beeldmateriaal, boekhouding, enz.
  - Archief van Mark Liebrecht (1916-1975)
  - Archief van Antoon Vander Plaetse (1903-1973)
  - Archief van Musical - Koninklijk Ballet van Vlaanderen
  - Archief van vader en zoon, Michel Van Vlaanderen (1894-1965) en Rudi Van Vlaanderen (1930-1994)
  - Archief van vader en zoon Staf Bruggen (1893-1964) en Herman Bruggen (1922-1998)
  - Archief van August Monet (1875-1958)
  - Archief theater Vertikaal (1959)
  - Theater Zuidpool (1991)
  - Koninklijke Vlaamse opera (1907-1981)
  - Reizend Volkstheater(1945-1991)
  - De Tijd (1987)
- Geschiedenis van een theatergezelschap/theaterinstelling
  - Archief van Koninklijke Nederlandse Schouwburg en Het Toneelhuis (1853) en de Koninklijke Vlaamse Opera (1907-1981)
  - Archief van De Tijd (1987), met onder andere materiaal over vroege regies van Ivo Van Hove en het werk van Lucas Vandervorst
- Receptie/auteursschets van een regisseur, (amateur) theatermaker
  - [Zie auteurs bij ontstaansgeschiedenis]
  - Deelarchief van Jet Naessens (1915-2010)
- Analyse van het ontstaan en de geschiedenis van een amateurgezelschap, of geschiedenis van amateurtoneel
  - Hoop & Liefde (1857)
  - Koninklijk Landjuweel (1923)
  - Cleynaertskring voor Taal en Kunst (1917)
- Kritieken en beschouwingen over (amateur)theater
  - Bijvoorbeeld aan de hand van het archief van Karel Casteels (1884-1960), Lode Monteyne (1886-1959), André de Ridder (1888-1961) of August Monet (1875-1958)
- Poppenspel: het Letterenhuis bewaart archief in verband met het poppenspel, bijvoorbeeld het archief van Freek Neiryndck (1949-2019) en Joris Jozef (1946-2015) en het archief van de Landsfederatie Poppenspelers.

e. Intermedialiteit (tv/radio/film)

In het Letterenhuis is er heel wat materiaal beschikbaar over tv, radio en film. Schrijvers hielden zich vaak niet enkel met 'literatuur' bezig, maar soms ook met tv, radio en film, in de vorm van luisterspelen en scenario's. Archieven van auteurs die ook radio, film, of televisie maakten, tonen creatieprocessen, of de ontwikkeling van een genre in een specifieke tijdsperiode. Mogelijk onderwerpen:

- Luisterspelen uit een bepaalde periode aan de hand van de verzameling luisterspelen in het Letterenhuis, het archief van de BRT of het archief van individuele auteurs, zoals Nic Bal (1916-1999), Eriek Verpale (1952-2015), Jef Geeraerts (1930-2015), Lou Mourik (1904-2000), Gerard Walschap (1898-1989) of Hubert Lampo (1920-2006).
- Ontstaansproces van een film, verfilmde romans of tv-series aan de hand van het archief van Eriek Verpale (1952-2015), René Gysen (1927-1969), Lou Mourik (1904-2000), Freek Neiryck (1949-2019), Ward Ruyslinck (1929-2014), Hugo Claus (1929-2008), Paul Koeck (1940) en Hubert Lampo (1920-2006).
- Film/kunstkritiek in Vlaanderen, aan de hand van het archief van Paul Gustave van Hecke (1887-1967) of Dirk Lauwaert (1944-2013).
- Vrouwen in de filmgeschiedenis aan de hand van het archief van Nicole van Goethem (1941-2000)

f. Geschiedenis van literaire tijdschriften

Onderzoek naar de poëtica van een tijdschrift (postmodern, klassiek) kan verricht worden aan de hand van de archieven van literaire of algemeen-culturele tijdschriften en van deelarchieven van de redacteurs. Ook kan er een reconstructie van het ontstaan van een tijdschrift worden gemaakt.

- Deus Ex Machina (1976)
- DWB (1900)
- Labris (1962-1973)
- Het Liegend Konijn (2002)
- Revolver (1968)
- Stichting Ons Erfdeel (1970)
- Zefier (1985-1990)
- Deelarchief van Heibel (1965-1985) in het archief van Daniël Robberechts (1937-1992)

g. Geschiedenis van uitgeverijen

De archieven van uitgeverijen bieden ingang in onderzoek naar bedrijfsgeschiedenis, maar deze archieven vertellen vooral veel over de rol van de uitgeverij in de literaire wereld (vb. documentatie over het accepteren of weigeren van manuscripten, redactiewerk door de uitgeverij, promotie van een literair werk enz.).

- Archief van Walter Soethoudt (1939): Uitgeverijen De Dageraad, Soethoudt en Facet (1964-1987)
- Uitgeverij Dedalus (1983-2002)
- De Bezige Bij (1944)
- Uitgeverij Vrijdag (2008)
- Manteau (1938)
- Mercurius (1894)
- Standaard Uitgeverij (1924)

h. Promotie van literatuur: geschiedenis en werking van literaire en culturele festivals, evenementen en verenigingen

In de collectie van het Letterenhuis is archief aanwezig van verenigingen die zich inzetten voor de promotie van literatuur, in de vorm van bijeenkomsten voor schrijvers, literaire activiteiten voor een breed publiek of activiteiten ter bevordering van de nagedachtenis van een auteur. Deze archieven vertellen niet alleen iets over de manier waarop literatuur (in Vlaanderen) door de tijd heen werd gepromoot, maar ook over de (literaire) netwerken van schrijvers en (de geschiedenis van) het verenigingsleven in Vlaanderen. Enkele voorbeelden:

Bijeenkomsten voor schrijvers

- Archief van Basiel de Craene (1880-1956): organiseerde de Vlaamse Poëziedagen
- Archief van Jan Vercammen (1906-1984): organiseerde Kunstweekends ('weekends van Driekoningen') in Beernem
- Archief van Chris Ferket (1929-2009): organiseerde in opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken culturele missies naar onder andere Portugal, Polen, Spanje en Frankrijk.
- Archief van Het Atelier (1950-1970): activiteiten voor kunstenaars, literatoren en musici in Deurne
- Archief van De Distel (1881): ontmoetingscentrum, met letterkundige bijeenkomsten

Festivals/literaire evenementen

- Archief van De Beweging: Promotiefestival voor Vernieuwde Bewegingsproducties (1984)
- Archief van Het Andere boek

3. Naar onderzoeksfocus

a. Biografisch onderzoek

Voor biografisch onderzoek biedt de collectie van het Letterenhuis een schat aan informatie. Het archief zit vol met grote en kleine verhalen over het leven van Vlaamse auteurs, waar nog nauwelijks onderzoek naar is verricht. Daarnaast biedt de collectie ook de kans om vergeten of onderbelichte aspecten over enkele grote namen uit de Vlaamse literatuur te onderzoeken. Wie een biografisch onderzoek wil starten, kan alvast een kijkje nemen in de

databank Agrippa waarin een overzicht van alle archiefvormers is te vinden:
<https://anet.be/desktop/letterenhuis>

b. Gerenommeerde auteurs en ‘vergeten’ schrijvers

Naast archieven van gecanoniseerde auteurs, bewaart het Letterenhuis veel archieven van minder bekende schrijvers. Naar de gecanoniseerde auteurs is al veel onderzoek verricht, maar het Letterenhuis verwerft regelmatig aanvullend archiefmateriaal (een nieuwe versie van een handschrift, een onontdekte briefwisseling) van populaire auteurs, dat nieuw licht kan werpen op de schrijver en zijn werk. Over veel schrijvers is echter nog nauwelijks onderzoek verricht of is het onderzoek stil gevallen. Schrijvers die in hun tijd erg belangrijk of vernieuwend werden bevonden, zijn nu soms helemaal vergeten. Ook verbergt de literatuurgeschiedenis nog tal van schrijvers die in hun tijd onderschat werden, maar die bij nader inzien bijzonder literair werk hebben geproduceerd. De analyse van het werk of de receptie van een ‘vergeten schrijver’ biedt de kans om die (opnieuw) op de kaart te zetten. Een mogelijke benadering is om de receptiegeschiedenis van een auteur in kaart te brengen (of een biografische schets te maken – zie ook hierboven):

- Archief van Herwig Hensen (1917-1989)
- Archief van Hugo Raes (1929-2013)
- Archief van Fernand Auwera (1929-2015)
- Archief van Ward Ruyslinck (1929-2014)
- Archief van Leo Geerts (1935-1991)
- Archief van Lode Baekelmans (1879-1965)
- Archief van Fritz Francken (1893-1969)
- Archief van André de Ridder (1888-1961)
- Archief van Frans Carolina Ridwit (1908-1980)

c. Tekstgenese

Auteurs schrijven hun literaire werk niet in één keer in een definitieve vorm. Het Letterenhuis bewaart verschillende versies van literaire teksten in diverse stadia: ontwerpen, kladjes, (nette) handschriften, (verbeterde) typoscripten en drukproeven. Dit materiaal is een rijke bron voor onderzoek naar de ontstaansgeschiedenis of de ontwikkeling van een literair werk en geeft ook inzicht in de poëtica van een auteur. Enkele voorbeelden uit de zeer grote keuze:

- *De ruiter op de wolken* (1949) of *De zwanen van Stonehenge* (1972) van Hubert Lampo (1920-2006)
- De handschriften van Karel van den Oever (1879-1926). Het gaat om een zeer uitgebreide verzameling die nog niet systematisch ontsloten is en waar dus nog ruime kansen liggen om onbestudeerd materiaal te bekijken en te analyseren
- *De mensengenezers* (2017) van Koen Peeters (1959), zowel papieren als digitale bestanden.
- Gedichten van Mark Insingel (1935)
- Werkstukken van Achilles Mussche (1896-1974)
- *Pallieter* (1916) van Felix Timmermans (1886-1947)

In de collectie van het Letterenhuis zitten ook heel wat teksten die nooit afgewerkt zijn of die auteurs tijdens hun leven niet aan het publiek wilden laten zien. Een scriptie kan erin bestaan te onderzoeken waarom een auteur zijn tekst niet heeft afgewerkt. Welke artistieke, praktische, morele of ethische bezwaren speelden mee? Wat was de visie van de auteur, zijn uitgever of mogelijk andere beoordelaars van de tekst? Zijn er in het archief sporen te vinden van een visie op de tekst? Een voorbeeld:

- Werkstukken van Johan Sonnevile (1941-1995), bijvoorbeeld teksten geschreven tijdens zijn studententijd en zijn ongepubliceerde autobiografie *Aan de rand van het niets*

d. Editie

De talrijke en gedifferentieerde versies van literaire teksten in het Letterenhuis bieden de mogelijkheid een tekst op wetenschappelijke wijze te editeren. Het maken van een (deel van een) teksteditie vereist een grote kennis van het leven van de auteur en de historische context waarin de tekst ontstond. Verschillende soorten tekstedities zijn mogelijk: een historisch-kritische editie, schooleditie, leeseditie, online editie enz. Daarnaast is het ook mogelijk om een editie van een corpus brieven te verzorgen. Hieronder volgen enkele voorbeelden:

- Studie en editie van één of meerdere teksten, vb. (online) teksteditie van een corpus brieven: digitaal toegankelijk maken met verklarend notenapparaat
- Kritische en geannoteerde editie van een geselecteerde tekst
- Voor voorbeelden van een digitale editie zie <https://gezelle.be/guido-gezellearchief/gezellearchief-6-gezelles-brieven> of <https://ctb.kantl.be/publicaties/van-nu-en-straks-de-brieven>

e. Literatuurgeschiedschrijving

Het Letterenhuis bewaart verschillende archieven van (historische) literatuurhistorici en biografen die zich hebben gebogen over leven en werk van (Vlaamse) auteurs of over belangrijke figuren en periodes in de literatuurgeschiedenis. Dit archiefmateriaal geeft zicht op de denkkaders van deze onderzoekers, maar biedt tegelijk inzicht in het werk van de bestudeerde auteurs. Een thesisonderwerp over (historische) literatuurgeschiedschrijving kan vragen beantwoorden zoals: welke verhalen werden er verteld over (Vlaamse) auteurs, en welke niet (bijvoorbeeld met betrekking tot het oorlogsverleden)? Welke auteurs werden er naar voren geschoven als onderzoekswaardig? Waar baseerden onderzoekers hun veronderstellingen op? Wie waren de vernieuwers en hoe werd er aan canonvorming gedaan? Enkele specifieke archieven bieden ingang in deze thematiek, bijvoorbeeld archieven van literatuurcritici, of archieven waarin sporen van contact tussen de historicus/biograaf en de schrijver te vinden zijn.

- Archief van Bert Govaerts (1952), schreef onder andere over Felix Timmermans, Gerard Walschap en over het Nederlands in Belgisch Congo. Govaerts publiceerde twee biografieën: *Ik alleen! Een biografie van Albert de Vleeschauwer* (Houtekiet, 2012) en *Ernest Claes. De biografie van ene Heer uit Zichem* (Houtekiet, 2016)
- Archief van Frans Jos van den Branden (1837-1922), schreef biografieën over onder andere Adriaan Brouwer, Anna Bijns en Willem Ogier en hij schreef ook de

Geschiedenis van de Antwerpsche Schilderschool (1883). Van den Branden verzamelde als stadsarchivaris zijn biografische gegevens uit de eerste hand en zijn werk is een interessante bron voor het onderzoek naar de kunstgeschiedenis

- Archief van Piet Schepens (1901-1967), schreef over Scandinavische letterkunde en cultuur, onder andere over August Strindberg en Knut Hamsun
- Contact tussen Stijn Streuvels (1871-1960) en zijn biografen, aan de hand van het archief van bijvoorbeeld André Demedts (1906-1992) en Hedwig Speliers (1935)

f. Literaire kritiek en receptiegeschiedenis

Het Letterenhuis bezit een zeer grote hoeveelheid documenten en krantenknipsels over individuele auteurs, uitgeverijen, culturele instellingen enz. Soms verzamelden auteurs deze knipsels zelf. Dit materiaal leent zich ertoe om de receptie van een auteur of zijn werk te onderzoeken: hoe werd een bepaald werk onthaald? Welke opvattingen waren er over een auteur of zijn werk? Welke kranten verkondigden welke mening? Hoe werd een werk door de tijd heen gewaardeerd? Hoe wordt een auteur herdacht? De waardering van Hendrik Conscience (1812-1883) bijvoorbeeld varieerde sterk door de tijd heen: van een grote herdenking tijdens zijn eerste eeuwviëring (1912), tot nu vrijwel enkel nog gelezen door wetenschappers. Ook Hubert Lampo (1920-2006) is een interessante casus. Hij evolueerde van cultschrijver, in de jaren zestig en zeventig immens populair bij jongeren, naar iemand die opzij werd gezet. Verschillende voorbeelden zijn mogelijk, bijvoorbeeld gerenommeerde auteurs:

- Hugo Claus (1929-2008)
- Hubert Lampo (1920-2006)
- Felix Timmermans (1886-1947)
- Ernest Claes (1885-1968)

Of auteurs die tegenwoordig niet meer of minder aandacht genereren:

- Herwig Hensen (1917-1989)
- Hugo Raes (1929-2013)

Daarnaast kunnen de archieven van literatuurcritici ook zicht geven op de receptie van bepaalde werken. Mogelijke archieven:

- Archief van André de Ridder (1888-1961)
- Archief van Dirk Lauwaert (1944-2013)
- Archief van Ward Ruyslinck (1929-2014)

g. Gender

Vanuit de genderstudies zijn er veel mogelijkheden om het archief van een vrouwelijke auteur onder de loep te nemen en bijvoorbeeld haar literaire netwerken op te sporen, de ontwikkeling tot haar kunstenaarschap te onderzoeken en inspirerende figuren in haar literaire ontwikkeling te analyseren. Mogelijk casussen:

- Marie Elisabeth Belpaire (1853-1948)
  - De vrouwelijke netwerken van Marie-Elisabeth Belpaire, bijvoorbeeld het contact met haar tante, Constance Teichmann (1824-1896), over wie ze een boek schreef, met haar levensgezellin Louisa Duyckers (1869-1952), met de auteurs Hilda Ram (1858-1901) en Henriëtte Roland Holst (1869-1952)
  - Belpaires rol in de vrouwenemancipatie, maar ook haar engagement voor vrouwen achter het front
  - Het fortuin van de familie Belpaire-Teichmann en hun rol in de buskruitindustrie
  - De politieke carrière van Belpaires grootvader Théodore Teichmann (1788-1867) en zijn artistieke contacten die bijdroegen tot de ontwikkeling van Belpaires kunstsmaak.
- Johanna Desideria Courtmans-Berchmans (1811-1890)
  - Liberale, vrijzinnige contacten met Maria van Ackere-Doolaeghe (1803-1884) en Virginie (1836-1923) en Rosalie Loveling (1834-1875)
- Maria Rosseels (1916-2005): pionier als filmrecensente voor *De Standaard*. Ze kwam als katholieke journaliste en romanière in de jaren zestig en zeventig weleens in botsing met de kerkelijke overheden (n.a.v. *Dood van een Non*, 1961).
- Maria Verstraeten (1898-2000): haar actieve rol in het Vlaamse culturele leven en haar engagement voor de Katholieke, Vlaamse Hogeschool voor Vrouwen.
- Christine D'haen (1923-2009): het Letterenhuis bewaart het uitgebreid archief van Christine D'haen, dat zicht geeft op een rijke literaire carrière.

h. Vertalingen en/of receptie in het buitenland

De briefwisselingen in auteurs-, uitgevers- en vertalersarchieven bieden informatie over de contacten tussen auteur en vertaler, de (literaire) keuzes bij het vertalen van een werk en de receptie van een auteur in het buitenland. Dearchieven van auteurs geven inzicht in zowel de vertalingen van hun werk in andere talen, als de vertalingen die ze soms zelf verzorgden voor andere auteurs.

- Archief van Hubert Lampo (1920-2006). Vertalingen van zijn werk naar verschillende talen, bijvoorbeeld *De komst van Joachim Stiller* (1960) naar het Frans door Xavier Hanotte
- Archief van Willy Courteaux (1924-2017), met vertalingen van toneelstukken van William Shakespeare (1564-1616), Samuel Beckett (1906-1989) enz.
- Archief van Piet Schepens (1901-1967). Hij vertaalde onder andere uit het Deens, Noors, Fins en Zweeds. Zijn archief bevat stukken rond eigen vertalingen en correspondentie met de vertaalde auteurs

- Archief van Hugo Raes (1929-2013), met daarin (verbeterde) typoscripten van vertalingen en briefwisseling met vertalers
- Archief van Aleidis Dierick (1932), met sporen van haar vertaalwerk
- Archief van Stijn Streuvels (1871-1969), met daarin brieven van zijn vertalers
- Archief van Frans Denissen (1947). Hij is in het Nederlandse taalgebied een van de belangrijkste vertalers uit het Italiaans en Frans. Zijn archief bevat veel correspondentie over vertalingen
- Archief van Kamiel Vanhole (1954-2008). Dit archief bevat zowel de vertalingen die hij maakte, als de vertaling van zijn werk door anderen

i. Verzamelaars

In het Letterenhuis zijn ook collecties van verzamelaars te vinden. Zij verwierven een collectie via persoonlijke contacten met schrijvers of via veilingen en antiquariaten. Ook zijn er schrijvers die archiefmateriaal van andere schrijvers bewaarden of een bepaald interessegebied verzamelden, soms ook historische teksten. Onderzoek naar verzamelingen kan erin bestaan om de contacten tussen auteurs in kaart te brengen, maar ook om de ontstaansgeschiedenis en de versnippering van een collectie te analyseren. Hoe komt de verzamelaar aan de stukken? Welke interesses blijken uit de collectie? Waarom verzamelt de verzamelaar deze specifieke stukken? Waar komen de individuele stukken mogelijk vandaan? Is een reconstructie van het ontstaan van de collectie mogelijk? Mogelijke collecties in dit verband zijn:

- Fernand V. Toussaint van Boelaere (1875-1947)
- Prudens van Duyse (1804-1859)
- Raymond Herreman (1896-1971)
- Karel Jonckheere (1906-1993)
- Maurice Roelants (1895-1966)
- De collectie Baestaens

j. Taalbevordering in Vlaanderen

Aan de hand van enkele archieven kan de omgang met taal en (vanuit de overheid gestuurde) acties om het 'beschaafd' Nederlands aan te leren en uit te dragen worden onderzocht:

- Archief van de Vereniging Algemeen Nederlands (1978-2006)
- Archief van Achilles Mussche (1896-1974). Hij was leraar en inspecteur en schreef leerboeken zoals *Handleiding voor de praktijk van het algemeen beschaafd* (1936)
- Archief van Komitee voor Frans-Vlaanderen (1947). Deze vereniging versterkte de banden tussen Belgisch-Vlaanderen en Frans-Vlaanderen, bijvoorbeeld door de organisatie van cursussen Nederlands in Frans-Vlaanderen

4. Naar genre

Sommige auteurs specialiseerden zich in één specifiek genre, en uit het archief van deze auteurs (verschillende versies van een tekst, briefwisseling) kan de poëtica van een auteur

over het genre worden onderzocht. Eventuele knipsels over de receptie van het werk (recensies, opiniestukken, artikels) kunnen mee in beschouwing worden genomen.

a. Egodocumenten

- Roger Binnemans (1932-1999)
- Dirk Lauwaert (1944-2013)
- Alice Nahon (1896-1933)

b. Jeugdliteratuur

Een eventueel onderwerp is het ontstaansproces van één of meerdere werken van een specifieke auteur. Ook kan de evolutie van jeugdliteratuur in Vlaanderen worden bestudeerd, en de pogingen om de bekendheid van jeugdliteratuur te bevorderen. Mogelijk interessante archieven voor de studie van jeugdliteratuur zijn:

- Hilda Casteels (1914-1940)
- Diane Broeckhoven (1946)
- Marcel De Backer (1921-1990)
- Kamiel van Baelen (1915-1945)
- Dirk Bracke (1953)
- Jo Briels (1934)
- Henri van Daele (1946-2010)
- Blanka Gyselen (1909-1959)
- Jan Vercammen (1906-1984)
- Jaak Langens (1892-1965)
- Vereniging voor schrijvers van de jeugd (1945)
- Lode Lavki (1893-1954)
- Fernand van der Auwera (1929-2015)
- Leen van Marcke (1902-1987)
- Lou Mourik (1904-2000)
- Het Nationaal Centrum voor Jeugdliteratuur (1976-2006)
- Gil van der Heyden (1937)

c. Grafische gedichten

- Voorbeeld: Lies van Gasse (1983)

d. Gelegenheidsteksten

- Herdenking van overlijden auteur, jubileumviering, viering van auteurs door verenigingen enz.
  - Bijvoorbeeld aan de hand van het archief van Emmanuel de Bom (1868-1953). Hij was betrokken bij verschillende herdenkingen van andere auteurs, bijvoorbeeld de Hendrik Conscienceviering (1912) of het jubileum van Frans Jos van den Branden (1913)

- Huldeboek voor Stijn Streuvels (1871-1969) van de Vereniging van Vlaamse Auteurs
- Archief van Luc van Brabant (1909-1977)
- Archief van Christine D'haen (1923-2009)
- Archief van Daniël Robberechts (1937-1992)

5. Digital Humanities

In deze bijna exclusief digitale tijden worden archieven digitaal ook wel aan- en overgemaakt. Op het digitale materiaal van het Letterenhuis kan ook onderzoek worden verricht, binnen de verschillende onderzoeksthema's die hier boven werden voorgesteld: tekstgenese, receptieonderzoek, geschiedenis van een uitgeverij, editiewetenschap (digitaal editeren), enz.

6. Educatieve projecten

Het archiefmateriaal van het Letterenhuis biedt ook verschillende mogelijkheden voor educatieve afstudeerprojecten en scripties. Dit kan bijvoorbeeld bestaan in het uitwerken van een 'thematische collectie' voor onderwijs, educatieve pakketten of workshops voor diverse doelgroepen en leeftijden: NT2-onderwijs, secundair onderwijs, OKAN enz.

- Uitwerken van een educatief pakket over literaire genres
- Uitwerken van een educatief pakket over thema's zoals familie, migratie, onderwijs, natuur in de collectie van het Letterenhuis
- Uitwerken van een educatief pakket over specifieke schrijvers, zowel canoniseerde auteurs zoals Hendrik Conscience (1812-1883), Willem Elsschot (1882-1960), Guido Gezelle (1830-1899) of Stijn Streuvels (1871-1969), als minder bekende schrijvers zoals Herwig Hensen (1917-1989), Hugo Raes (1929-2013), Christine D'haen (1923-2009) of André de Ridder (1888-1961)
- Uitwerken van een educatief pakket over historische gebeurtenissen en de weergave ervan in de Vlaamse literatuur. In 2025 wordt bijvoorbeeld tachtig jaar einde van de Tweede Wereldoorlog herdacht
- Uitwerken van een voorstel (proefproject) voor een activiteit met lagere scholen in de permanente tentoonstelling van het Letterenhuis

7. Archiefwetenschappen

De collectie van het Letterenhuis biedt tal van mogelijkheden voor archiefwetenschappelijk onderzoek. In het bijzonder naar de archivering en archivalisering van creatieve processen van in de eerste plaats auteurs, maar ook van bijvoorbeeld acteurs, regisseurs en decor- en kostuumontwerpers. Ook voor onderzoek naar de verhouding persoons- en organisatiearchieven en de aanpak van familiearchieven is er een breed aanbod. Bovendien wordt uiteraard ook het Letterenhuis geconfronteerd met digital born materiaal en zijn er nog

vele uitdagingen op het gebied van (geautomatiseerde) digitale processen die om bijkomend onderzoek vragen.

8. Restauratie

Voor een onderzoek in de restauratiewetenschappen kunnen theorie en praktijk samen gaan. Een mogelijkheid is onderzoek naar en de uitvoering van de restauratie van een van de affiches uit de collectie van het Letterenhuis: reinigen, vlakken en eventueel scheuren stabiliseren. Ook de borstbeelden en vooral de schilderijen kunnen als basis dienen voor een onderzoek in de restauratiewetenschappen.